

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. K c rli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Milli istiqlal vurğunu – Səməd Mənsur

Səməd Mənsurun 140 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2019

Tərtibçilər:

**Aynurə Əliyeva
Sevil Əhmədova**

Redaktor:

Könül Ağazadə

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Milli istiqlal vurğunu – Səməd Mənsur: Səməd Mənsurun 140 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası ; tərt.ed. A.Əliyeva; ixt.red. və burax.məsul Ş. Qəmbərova ; red. K. Ağazadə. - Bakı : F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019. - 23 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019

Tərtibçidən

İctimai-siyasi və tarixi hadisələrlə zəngin bir dövr olan XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatı bir sıra görkəmli sənətkarlar yetirmişdir. Keşməkeşli zamanə onların başına çox oyunlar açıb, taleləri ilə oynasa da, bu şəxsiyyətlər Vətən və millətin azadlığı uğrunda heç bir fədakarlıqdan çəkinməmişlər. Ədəbiyyatımızın çoxəsrlik zəngin ənənələrinə arxalanan bu qələm sahiblərinin hər biri öz qabiliyyət və imkanı dairəsində yazıb-yaratmış, millətin güzəranı, arzu, istəkləri, mübarizəsi barədə öz ürək sözlərini demişlər. 1905-ci il inqilabından sonra nisbi söz azadlığının verilməsi, qəzet və jurnalların çıxması bu yazılarla öz fikirlərini xalqa çatdırmaq imkanı vermişdir.

Bu gün təəssüflə qeyd etməliyik ki, öz yaradıcılıqları ilə xalqımızın mədəniyyət tarixində unudulmaz səhifələr açmış bu şəxslərin hamısı, hətta 37-ci ilə qədər həyatdan köçənlər də, sovet quruluşunun dəhşətli repressiyalarından yaxalarını qurtara bilməmişlər. Bu baxımdan bütün ömrünü xalqına xidmət edən, onun maariflənməsi yolunda çalışan ədib, naşir, teatr xadimi, dövrünün məşhur ziyalılarından biri Səməd Mənsur xüsusi yer tutur. O, bütün ömrünü xalqına xidmət edən, onun maariflənməsi yolunda çalışan ədib, naşir dövrünün məşhur ziyalılarından biri olub. Milli teatr, mətbuat, ədəbiyyat tariximizdə bu şəxsiyyətin böyük xidmətləri var. Amma sovet dövründə onun adı uzun illər unudulub. Çünki yaratdığı əsərlər sovet ideologiyasına, onun ədəbi postulatlarına tamamilə tərs idi.

Ziyalı qələm sahibi Səməd Mənsurun 140 illik yubileyi münasibətilə yazılmış bu vəsaiti işləməyi özümüzə borc bildik. Vəsait iki hissədən ibarətdir. I hissə “İstiqlal nəğməsinə təşnə şair” adlanır və Səməd Mənsurun nakam həyatından bəhs edir. II hissədə isə onun yaradıcılığından bəhs edən tədbirlərdən söhbət açılır.

Həyat və yaradıcılığı

Səməd Mənsur Kazımov 31 yanvar 1879-cu ildə Bakının Əmircan qəsəbəsində anadan olmuş, ilk təhsilini rus-müsəlman məktəbində almış, sonralar davamlı müaliə ilə biliyini artırmışdır. O, 1907-ci ildə Bakıda düzələn “Səfa” cəmiyyətinin üzvü olmuş, teatr işlərində fəal iştirak etmişdir. Səməd Mənsur 1905-ci ildən sonra şeirləri ilə mətbuatda çıxış etmiş, 1918-ci ildə “Şeypur” jurnalında baş mühərrir olmuş, “Molla Nəsrəddin” də ədəbi parçalar, “Bəsirət” və “Tuti” də şeirlər çap etdirirmiş, xırda pyeslər yazmışdır. Şəmsəddin Sami bəyin “Gavəyi-Ahəngər” əsərini təbdil etmişdir. Bu əsər uzun illər səhnədən düşməmişdir. Səməd Mənsur ömrünün axırlarında Xalq Komissarları Sovetində ümumi idarə müdiri vəzifəsində çalışmışdır. O, 1927-ci il yanvarın 3-də Bakıda vəfat etmişdir.

Görkəmli şairimiz Səməd Mənsurun anadan olmasının 140 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq, bir sıra tədbirlər: kitab müzakirəsi, oxucu konfransı, icmal, rəsm və şeir müsabiqəsi, səhnəcik, ədəbi-bədii gecə keçirilə bilər. Şairi sevdirmək, yaradıcılığını gənc nəsələ və şagirdlərə tanımaq məqsədilə kitabxanada kitab sərgisi təşkil olunmalıdır. Sərgiyə müxtəlif başlıqlarla verilə bilər: “Səməd Mənsur – 140”, “Dünəndən bu günə – Səməd Mənsur”, “Həpsi rəngdir-deyən şair”, “Bu dünyanın rəngləri”, “Gələr bir eylə zaman”, “Milli istiqlal vurğunu-Səməd Mənsur”, “Amal şairi, mübariz şəxsiyyət Səməd Mənsur”, “Yaradıcılığı min rəngə boyanan şair”, “Şair, dramaturq, aktyor – Səməd Mənsur”, “Poeziya sənətinin zirvəsinə ucalan şair”, “Universitetləri həyat və kitablardan olan şair”, “Mübariz şair, mübariz şəxsiyyət”, “İstiqlal nəğməsinə təşnə şair” və s. Şairin müxtəlif illərdə çəkilmiş foto stendi, bundan başqa Səməd Mənsurun kitablari sərgidə öz yerini alır. Şairin əsərləri ilə yanaşı müxtəlif ədiblərin şair haqqında yazdığı kitablardan, materiallardan da sərgidə nümayiş oluna bilər.

Görkəmli şəxslərin şair haqqında söylədikləri sitatlar və şeir parçaları sərginin daha da dolğunlaşmasına səbəb olar.

Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi

S.Mənsurun 140 illik yubileyi ilə əlaqədar kitabxanalarda keçiriləcək tədbirlərdən biri “*Mavi, qırmızı, yaşıl boyaqlı ələm, Ucalaydı, göyə bütün ələm*” adlı **şeir müsabiqəsi** ola bilər. Kitabxanaçı öncə şairin bir neçə şeir kitabını məktəblilərə təqdim edir. Məktəblilər müəyyən etdikləri şeiri əzbərləyərək təyin edilmiş tarixdə kitabxanaya gəlirlər. Qonaqlar və münşiflər öz yerini aldıqdan sonra kitabxanaçı hər kəsi salamlayaraq tədbirə başlayır. Şairin həyat və yaradıcılığından, onun ömür yolundan, əsərlərindən və kitablarından qısa məlumat verir. Nəfis şəkildə nəşr olunmuş kitablar hər kəs tərəfindən rəğbətlə qarşılanır.

Birinci iştirakçı “Söz” adlı şeirini intonasiya ilə deyir:

Bir səd qədər qəlb danışırsan düşvar söz,
Əqlidir xurşidi-rəxşan, pərtövi-ənvar söz.
Sözdür ruzqi-nəfs üçün əsbabi-sülh, alati cəng,
Qəlbi-məcruhun şəfası tığı-cövhərdar söz.
Rəhməti-xəllaqə nayil söz qananlardır fəqət,
Əql olan başlarda cənnət, təntəhul-ənhar söz...

İkinci iştirakçı “Vəs və təəssür” adlı şeirini intonasiya ilə deyir:

Dedim azad olaraq şad olalım,
Qoymadı xalq ki azad olalım.

Dedim izlal keçər, ərzi-cəmal
Edər ülfət günəşi, xoş olu hal.

Ah, nə oldu o gözəl amalım?
Nə imiş bəklədiyim izlalım?...

Üçüncü iştirakçı “Beynəlmiləlliyət” adlı şeirini demək üçün səhnəyə yaxınlaşır.

Qalx, ey əli min dürlü qabarla qabaran ər!
Əzgin, əlvin sövlətini aləmə göstər!

İllərcə səni qul edəni məhv edəcəksən
Hər bir bəşəri kəndinə bilməklə bərabər!

Səs çıxmıyacaq, yaxşı demişlər ki, tək əldən,
Dağlar duramaz, cümlə bəşər olsa bərabər....

Beləcə, təxminən 10-12 iştirakçı növbə ilə əzbərlədikləri şeirləri söyləyirlər. Münsiflər heyəti şeir müsabiqəsi qaliblərini müəyyən edir, onlara diplom təqdim edirlər. Həmçinin qaliblərə hədiyyə və şairin müxtəlif adda şeir kitabları verilir.

Kitabxanada keçiriləcək ənənəvi tədbir forması kimi “Əsərlərin təhlili” də keçirilə bilər. Oxucuların istəyini nəzərə alan kitabxanaçı oxucularla birgə Səməd Mənsurun müxtəlif adda əsərlərini müzakirə edə bilər. Kitabxanaçı əvvəl adı çəkilən bu kitab haqqında məlumat verir:

Kitabxanaçı: Səməd Mənsurun şairlik fəaliyyəti iki xətt ilə davam etmişdir. Birincisi satira, ikincisi romantika. Satirik şeirlərində şair Sabir yolunu tutaraq ictimai xəstəlikləri, köhnə münasibətləri qamçılamağa çalışmışdır. “İçkilər, oflar”, “Ey həkim”, “Qarabağlı”, “Qələmim” belə şeirlərdəndir. Səməd Mənsur satiralarında klassik şeirin təsvir vasitələrindən məharətlə istifadə etmişdir. Qəzəl ədəbiyyatında zəriflik, incəlik üçün işlədilən təşbih və sifətləri həcv şeirinə salmaqla satiranın məlahətini bir qədər də artırmışdır. Füzulinin çox məhzun və mütəəssir bir lirika ilə yazdığı məşhur “Ey həkim” rədifli qəzəli vardır. Burada aşıq həkimə müraciətlə eşq dərindən şikayət edir:

Eşqdən qəlbimdə bir pünhan mərəz var, ey həkim!
Xələqə pünhan dərdim izhar etmə zinhar, ey həkim!

Səməd Mənsur isə ayrı münasibətlə həkimə müraciət edir. O, Bakıda yoxsulluq, pulsuzluq ucbatından həkimə gedə bilməyən xəstələrin şikayətini qələmə almışdır. İnsafsız və pulpərəst həkimlər belə xəstələri qapıdan qovurdular. Şair həmin xəstələrin dilindən yazır:

Nə cibimdə parə, nə evdə çörək var, ey həkim!
Nəbzimi bihudə sıxma, çəkmə azar, eyhəkim!
Ət yemək pəhrizini əmr etmə kim bazarda,
Hər nə qədər axtarsa ət tapmaz xiridar ey həkim.

“Qarabağlı” rədifli şeirində şair qoçuluq, qolu zorbalıq, qan ədavəti kimi köhnə, vəhşi adətləri tənqid edir. Səməd Mənsurun bu şeirləri gündəlik felyeton ruhu daşsa da, ictimai cəhətdən faydalı parçalardır. Bu parçaların “Molla Nəsrəddin” səhifələrində çap olunması da təsadüfi deyildir. Bunlar üslubca aydın, mövzuya zəruri, bədii ifadəcə maraqlı və şirin yazılmış həcvlərdir. Ancaq bu şeirlər, ümumiyyətlə, Səməd Mənsur yaradıcılığı üçün səciyyəvi deyildir. S.Mənsur ciddi, lirik şeirlərində daha hərarətli, daha rəvan təbli şairdir.

Kitabxanaçının dəyərli məlumatlarından sonra tədbir iştirakçıları da bu mövzuda məlumat verirlər.

I iştirakçı: Səməd Mənsurun ən məşhur şeiri “Rəngdir” şeiridir. Bu şeir şairin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Şair əslində varlıq aləmini yoxluqla müqayisə edərək fəlsəfi anlamda hər şeyin rəngdən ibarət olduğunu yazır.

Uyma, ey dil, xəlqdə yoxdur sədaqət, rəngdir.
Məscidü meyxanə rəng, eyşü ibadət rəngdir,
Mey riya, məşuqə gəşş, hüsnü vəcahət rəngdir,
Rəngdir hər dürlü matəm, hər məsərrət rəngdir.
Anla, ey əbnayi-xilqət, cümlə xilqət rəngdir.
Görmədim bir zərri-xalis buteyi-nasutdə,
Mənəvi min ləkə gördüm ləldə, yaqutdə,

Biqərəz insan olur görmək fəqət tabutdə,
Bilməzəm varmı sədaqət aləmi-lahutdə ,
Azma, fikrim, cümlə ecazü kəramət rəngdir.
Hər kəsin Cibrilı kəndi qəlbidir, vicdanıdır,
Var isə insafı şəxsin, dinidir, imanıdır,
Bədnihad insanların öz nəfsi, öz şeytanıdır,
Lövhi-qəlbi arifin ayatıdır, Quranıdır,
Mabəqi övhamdır, şərü təriqət rəngdir.
Bir zaman vardı ki, mən həmfikr idim zöhhad ilə,
Sonra gördüm fərqi yoxmuş zahidin cəllad ilə,
Dedim: əyyaş olmalı, ta gün keçə mötad ilə,
Cümlə eyşü nuşi gördüm müxtəlif fəryad ilə,
Anladım ki, zöhdü təqva, eyşü işrət rəngdir.
Qıl təsəvvür bir daha şairlərin xülyasını,
Aşiqi-zarın başında seyr qıl sövdasını,
Qəbri aç, göstər ona Şirinini, Leylasını,
Bir ayılsın da, düşünsün gördüyü röyasını,
“Bax”, deyir “həqqi bütün eşqü məhəbbət rəngdir”.
Tapmadım aləmdə bir həmdəm ki, olsun biriya,
Görmədim heç kəsdə bir niyyət qərəzdən maəda,
Küllən əbnayi-bəşər öz nəfsinə olmuş fəda,
Nəfsi uğrunda görürsə hər bəla, hər macəra,
“Məslək” ə isnad edər, məslək, dəyanət rəngdir.
Bilmədim neyçinmiş aləm, bunca da yəsü ələm,
Zövrəqi-ömrün mühiti vətəban, dəryayi-qəm,
Böylə halda kimsədən bihudədir ummaq kərəm,
Hər gələn bulmaq dilər öz nəfsinə asudə dəm,
Arxalanmam kimsəyə, ülfət, rəfaqət rəngdir.

“Özünüzü tənqid və biblioqrafiya seriyaları üstə kökləyin”...deyən şair öz zəmanəsindən acı-acı şikayətlər etmişdir...

II iştirakçı: Sovet zəmanəsinin oçerk və monoqrafiyalarında bu sayaq “oçerk” lərə tez-tez rast gəlirdik. Məsələn, “şurəvi” lərin acından gecəyarı oyanan dəmlərində yazılmış:

O tayda aclar-yalavaclar yığılıblar bazara,
Dinləyirlər qoca dərviş babanı.
Baba dərviş yığaraq pul, dolanır meydanı.
Sol qolundan asılan, söylə, nədir?-Kəşküldür...

“Mənə bunsuz yaşamaq müşküldür” misralarını öyən bir “alim” bunu belə tədqiq-təhqiq edirdi: “...deyən şair qolçomaq-mülkədar sinfini mübariz sovet poeziyasının dar ağacı ayağına çəkmişdir”.

O alimnümələr hər gün gözlərinin “uzağında” NKVD ayağına çəkilən, Sibir “yaylaq” larına göndərilən milli iş “dərviş” ləri bir yana, qonşuluqlarında yaşayıb-yaradanları, hamını düşünüb, özünü unudan Səməd Mənsur kimlərini də “görmürdülər”. Füzulinin “Eşqdən qəlbimdə bir pünhan mərəz var, ey həkim! Xəlqə pünhan dərdim izhar etmə zinhar, ey həkim!” kimi beytlərini oxuyub məst olur, Səməd Mənsurun “Nə cibimdə parə, nə evdə çörək var, ey həkim! Nəbzimi bihudə sıxma, çəkmə azar, ey həkim! Ət yemək pəhrizini əmr etmə kim, - bazaridə, Nə qədər axtarsa da, ət tapmaz, ey həkim!” kimi “öyüd-nəsihət” lərini eşidib, pəs olurdular.

III iştirakçı: Bəli, avanqard savadlı, ali təhsilli sovet epoxasında mükəmməl şifahi xalq ədəbiyyatı, başda Səməd Mənsur olmaqla, “disident-poet” lər də vardı. Mətbuatda, efirodə yad edilməyən o şairlərin şeirləri tanıdığımız və tanımadığımız köhnə (hər iki mənada) kişilərin milli dil-ağızlarında “çap” lanıb yayılır, səslənib yayımlanırdı. Azərbaycan Dövlət Universitetində ayrıca bir universitet olan, bütün mühazirələrinin “iftar”ını milli irfan-mədəniyyət nümunələrimizlə açıb, “məxfi-pünhan” şeiriyyət seçkinlərimizlə

“imsak”layan Əli Fəhmi Səməd Mənsurdan öz yaddaş kəhkəşanında qoruyub saxladığı elə misralar söyləyirdi ki, o sətirlərə müəllifin bugünkü çap məhsullarında rast gəlinmir. Özü də Əli müəllim o misraları elə söyləyirdi ki, dövrümüzün heç bir aktyorunda, ədəbi qiraətçisində o sayaq alınmır. Əli müəllim Səməd Mənsurun lirik-dramatik abidəsini qoyduğu məlum sevgili sözün - “naz”ın səs portretini yaradırdı hər dəfə. Bu sözdəki “n” və “z” səsləri arasındakı “a” saitini qəlb dünyasının o başnadək uzadır, “tekst”də aşiqin yana-yana rica etdiyi fərdi iltiması, müəllifin doğal iddiası olaraq, ümumaşılıq kontekstinə çıxarırdı. Zəmanəsinin öz qiymətini layiqincə almamış aydını - görkəmli alim-müəllim Abbas Zamanov, o vaxtlar Xalq Nəzarəti Komitəsində çalışan şair Teyyub Qurban, Azərbaycan radiosunda baş redaktor işləyən Rafiq Savalan və o qədər də çox olmayan “başqaları” da Səməd Mənsurun gəzəri “nəşriyyat”larından idilər. Onlar sovet dövrünün “əsl vətəndaş-şair”, “mərd-mübariz ədib”, “milli sovet ədəbiyyatı” trafaretləri mövzularında mozaik “serial”lar danışmaqdan yorulmayanları “Həpsi rəngidir” kimi “arxaik-geri al”larla bir az susdurub-dincəldirdilər...

IV iştirakçı: Doğrudan da - Səməd Mənsurun bir çox şeiri o dövrün mənzum tabloları təsirindədir. Bu tablolardakı rənglərin əsasını barışmazlıq təşkil edir. Bu rəngin çalarları içərisində isə şəxsi umarlıq adına, demək olar, heç nə yoxdur. Sətirlərindəki igid-cigid xarakterindən aydın görünür ki, o, çox fərasətli, ev-eşiyi üçün gün-güzəran qura bilən kişiymiş. Amma bəs, qohum-qonşu, kənd-kəsək, xalq? Özü də tək elə qarınımı? Bəs, qədir? Söhbətin milli qədir-qiymətdən getdiyi də ki, məlum!..

Bəs elə isə hamısı nəymiş? “Həpsi rəngidir”miş. Seçilmiş, sürtülmüş, “yuxarı dürtülmüş süxari-“xox” qurular” (Ə.Fəhmindən eşitdiyim misralardan) sayca az olsa da,

“ahu-vayca çox olan yaşlar”ı da bəzi misralarının oduna yandırılmış:

Uyma ey dil, xəlqdə yoxdur sədaqət, rəngidir,
Məscidü-meyxanə rəng, eyşü-ibadət rəngidir.
Mey riya, məşuqə gəşş, hüsnu vəcahət rəngidir,
Rəngdir hər dürlü matəm, hər məsərrət rəngidir.
Anla, ey əbnayi-xilqət, cümlə xilqət rəngidir...

V iştirakçı: Yarımbaşlıqda bu kimi şeirləri “mənzum tablo” adlandırmaqda yanılmamış olduğumu elan etməklə, bunu da əlavə edim ki, bu “şəkil”lərin müəllifini rəssamlığın hər hansı “izm”inə şamil etmək müşkül. Nədən ki, bunlar başdan-başa hiss fəlsəfəsidir. Necə ki ruslar Anton Pavloviç Çexovu - başdan-başa leksik “görüntü” olduğuna görə - kinolaşdırmağın çox çətin olduğunu söyləyirlər, eləcə də - büsbütün qəlb çəkən, duyğu eydirən “kammerman” Səməd Mənsur yaradıcılığını vizuallaşdırmaq çətindir. Bir oxuyun, görün bu misralara baxmaq da mümkündür:

O, kimdir ki, alov yağır gözündən?
O, kimdir ki, məna çıxmır sözündən?
O, kimdir ki, qorxur özü özündən?
Buna cavab verən aşıq sağ olsun!
...Mirzoyandır - alov yağır gözündən.
Mir Bəşirdir - məna çıxmır sözündən.
Qəzənfərdir - qorxur özü özündən,
Cavab verənlərə Allah yar olsun!

Burada sadalanan ad-soyadlar o dövrün hakimiyyət-rəyasət “qoçu”ları idilər. Gərək nə qədər qurd ürəyi yemiş millət “qoçu”su olasan ki, o cür repressiv zillət müəlliflərinə bu cür sataşa biləsən! “ÇK” kalibrli Mirzoyan, sonda “troyka” -“silist” təpkisindən çarpayı altına girib zingildəyən Qəzənfər Musabəyov haqda yazmalı olsaq, axirətədək davam etməli

olacağıımızdan, “məna çıxmır sözündən” tipajının - Mir Bəşir Qasimovun kimliyi haqda bir kaç kəlmə söyləyək. O, Moskva nümayəndələrinin də iştirak etdiyi müşavirələrin birində guya rusca çıxış etmək istəyib və sonda lap “gül” vurub: “Mıy (biz) Ərəseyə (Rusiyaya) nöyt kaçay-kaçay, vıy Azərbayjana qultura kaçay-kaçay!..”

VI iştirakçı: Kəsərli satirik, incə romantik, milli qeyrət, əxlaq şairimiz Səməd Mənsurun poetik ruhu üstə kökləndikcə könül çox söz söyləmək, qələm çox simə toxunmaq istəyir. Səməd Mənsur azad söz repressiyalarının, milli düşüncə dustaqlığının ən şiddətli dönəmlərində belə susmayıb, -deməklə bitən vətəndaş olmayıb. Səməd Mənsur Azərbaycan sovet hakimiyyətinin ən səlahiyyətli və ən qorxulu orqanlarında at oynadan erməni daşnaklarına çox satirik qırmanclar çəkib, sənətkaranə həcvlər toxuyub, - yazmaqla qurtaran olayçı olmayıb. O, necə bir millətləşməçilik “epidemiya”sı, antibolşevizm “bomba”sı idisə, hətta zəllə sovetizmin bir az boşalıb-yumşalma sonuclarında belə, arxiv-yaddaş dustaqlığından azad edilmirdi.

Həyatda hamının, hər kəsin dostu olur - birinin az, birinin çox. Amma bütövlükdə xalq sayda dostu olanları, xalqa dost sayılanları hər millətdə barmaqla saymaq olar. Səməd Mənsurun uşaqlıq dostlarından Hacığa Abbasov, Əliağa Vahid, Dadaş Bünyadzadə, Baba Əliyev və başqaları sonradan “bu tay-o tay” olurlar. “Bu tay”lılar öz aralarında danışırmişlər ki, Hacı Zeynalabdin bu xalqın, Vətənin əynini bəzəyir, Səməd Mənsur beynini”. “O tay”lılar haqda isə Səməd Mənsur özü deyirmiş:

Hacığa! Böylə də aləm olar?

Bir ürəkdə bu qədər də qəm olar?!

Mən deyirdim, Baba da bir kişidir,

Kişi köhnəsidir - lap bişmişidir.

Yoxladım, çıxmadı bir şey Babadan,

Babasının evi olsun “abadan”!
Dəhri-Məxrubədə bəs yoxmuş kişi?
Bu cahanın Allaha qalib işi...

Düşüncələrində böyük-böyük işlərlə, Yerlə-Göylə əlləşən Səməd Mənsur hərdən belə xırdaaları da qurdalayır, milli vicdandan daldalananları bənzərsiz poetik misra-gicitkənlərilə dalayırdı. Ancaq o, heç zaman boş “hap”lara dolu toplar atmayıb; aşağılara dediyindən yuxarılara, yuxarılara söylədiyindən aşağılara da pay çatıb.

Bazar bağlanmışdır - qəhətlik çökmüş,
Satdıq şey qalmamış vicdandan başqa.
Hər şeyin qiyməti yüz qat “ucalmış”-
Ucuz şey qalmamış - insandan başqa...

VII iştirakçı: Sonda “Səməd Mənsur-Hacığa Abbasov” dueti ilə bağlı bir qəzet yazısına sayğı və ehtiramla dolu bir “təftiş”. Sonuncunun qızı həmin yazı müəllifinə danışdı ki: “Bir gün Səməd Mənsur bizə gəlmişdi. Atamla söhbət arası dedi:- Hacığa, uşaqlarını gətir mən də görüm. Anam bizi otağa dəvət etdi. Səməd Mənsur adımızı soruşdu. Böyük qardaşım - Altunbay, ortancıl qardaşım - Sabutay, mən - Altuntac. O, adlarımızı eşidincə: - Hacığa, bu adları uşaqlara Hüseyn Cavid qoyub? Atam: Bəli, - dedi. Mənsur: - Allah evini yıxsın, Hacığa, bu adlara görə səni tutacaqlar, təcili bu adları dəyişdir! Anamın təhriki ilə bir həftədən sonra Altunbay - Rauf, Sabutay - Qorxmaz, mən isə Dilarə oldum...”

Çox gözəl epizod, ağırlı xatirədir. Lakin kiçik bir düzəliş-ələvə ilə; rəhmətlik Əli Fəhmi danışdı ki, Səməd Mənsur: “Hacığa, biz özümüz heç, bu uşaqlara yazığın gəlsin. Bunların adlarını dəyiş, özü də, mümkün qədər sovetləşdir” - deyib...

Başlıqda “Bəla şair” - deyə salamladığım Vətən oğlumuzla sonluqda “milli bəlalara mübtəla rəhmətliyimiz!” - deyə xudahafizləşirəm...

Hər işə qıl dəvət, ay millət, müsəlman ustası,
İş görəndə çox edər diqqət müsəlman ustası.

Bircə günlük iş bir ay kifayətdir yəqin,
Görməz heç təcilə bir hacət müsəlman ustası.

Əgri bögri yansa da, möhkəm yapar, çün eyləmiş,
“Tüstisi düz çıxsın”a adət müsəlman ustası.

On dəqiqə işləyəndən sonra bir qəlyan çəkər,
Bircə saət də edər söhbət müsəlman ustası.

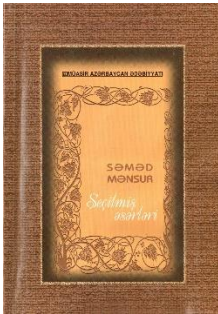
Cümleyi-ərbabi-hikmətdir, işin əslin tapar,
Sevməz əsla mənisiz zinət müsəlman ustası.

Diş çıxardar, ev tikər, fayton sürər, yorğan sırar,
Saxlamaz heç əldə bir sənət müsəlman ustası.

“Kəs dilin xanəndə “Yansı”n usta İslamın əlin”,
Böylə der əcdadımız, əlbət, müsəlman ustası.

Çünki dünya beşcə gündüzdür, nə lazım səy edib,
Sənətində əxz edər rifət müsəlman ustası.

Pul alar iş sahibindən işlərin qurtarmamış,
Verməsən, dalca edər qeybət müsəlman ustası.

Kitabxanada keçiriləcək ənənəvi tədbir forması kimi kitab müzakirəsi də keçirilə bilər. Oxucuların istəyini nəzərə alan kitabxanaçı oxucularla bircə Səməd Mənsurun “Şair, aktyor, dramaqturq” adlı “Seçilmiş əsərləri” adlı kitabını müzakirə edə bilər. Kitabxanaçı əvvəlcə adı çəkilən bu kitab haqqında məlumat verir.

Kitabxanaçı: XX əsrin əvvəllərinin ictimai-siyasi və tarixi hadisələrlə zəngin dövründə Azərbaycan ədəbi fikrin yetirdiyi

tanınmış şairlərdən biri Səməd Mənsurdur. Təkcə klassik poeziya nümunələri yaratmaqla kifayətlənməyib, həmçinin satirik şeirin gözəl nümunələrini yaradan və “Molla Nəssrəddin” əbədi məktəbinin nümayəndəsi olaraq da tanınan Səməd Mənsurun ustadları lirikada milli şeir dühamız Məhəmməd Füzuli, satirada isə böyük Mirzə Ələkbər Sabir idi.

Böyük ideallarla yaşayan ya yaradıcılığının başlıca xəttini milli mənlilik, Vətən və müstəqillik düşüncəsi təşkil edən şair dövrün haqsızlıqlarına dözə bilməmiş, vaxtsız dünyasını dəyişmişdir.

Neçə-neçə şeirləşmədə uğur qazandığı üçün “Mənsur” təxəllüsünə layiq görülən, “Həpsi rəngdir”, “Naz et” və s. əsərləri XX əsr Azərbaycan poeziyasının qızıl fonduna daxil olan Səməd Mənsur eyni zamanda felyetonlar ustası, dramaturq, aktyor, nəşir kimi də tanınmışdır.

Oxuculara təqdim olunan seçilmiş əsərlərindən ibarət bu kitaba milli istiqlal vurğunu, amal şairi, mübariz şəxsiyyət Səməd Mənsurun uzun illər işıq üzü görməyən məzmunlu poetik parçaları ilə yanaşı, pyesləri, məqalə və felyetonları da daxil edilmişdir.

S.Mənsur yaradıcılığının ilk dövründə klassik üslubda şeirləri yazmaqla yanaşı, əsasən, bir satirik şair kimi fəaliyyət göstərir. Bir sıra mətbuat orqanlarında əsərlərini dərc etdirən, “Tuti” jurnalında fəal iştirak edən müəlliflərdən biri kimi, orada həm satirik şeirləri həm də felyetonlarla çıxış etməsi buna əyani sübutdur. Professor N.Axundovun mətbuatla bağlı tədqiqatında şair haqqında dediklərinə diqqət yetirək: “Dinə münasibət məsələsində jurnalın əməkdaşlarının hamısı eyni mövqedə dayanmışdılar. Bəziləri xalqın fəlakətdən xilasını üçün allahı köməyə çağırırdılar. Bu məsələdə Səməd Mənsur fərqlənirdi. Onun nəğmələrinin birində deyilirdi:

Ya Rəbb, öz lütfünü kəsmə millətdən,

Lütf qıl qurtaraq cəngi-zillətdən.
Bu möhlik yangından saxla islamı,
Etmə bizi məhrum feyzü rəhmətdən”.

Millətin azadlığını, Vətənin istiqlalını varlığı qədər sevən Səməd Mənsurun tənqid hədəfi dövrünün bütün ictimai-siyasi hadisələri, qolçomaqlar, bəylər, hiyləgər mollalar, millətin savadsızlığı olmuşdur. Xalqının maariflənməsini arzulayan, onun gələcəyi üçün narahat olan şair başqa millətlərin hünər göstərərək nələrə sahib olduqlarını, elm sahəsində nələrə fəth etdiklərini “Bir möminin avropalıya xitabı” satirasında təsvir edir. Bu şeirində başqa millətlərin yerin üstündə, okeanın dibində axtarışlar etdiyi, yeni-yeni kəşflər nəticəsində irəlilədiyi bir zamanda millətinin geridə qalmasına acı-acı gülür:

Uydurma dərin ağlıni vəzi-üləmayə,
Bir saatini boş yerə sən vermə fənayə,
Tap texnikanı, padşah ol ərzə, səmayə,
Bul, istər isən getməyə yol ulduza, Ayə,
Sal elm yolunda başını dərdə, bəlayə,
Məruzə oxu texnikalardan cühəlayə...

“Bulvar qəhrəmanları”, “Cavan həkimlərimizə” və bu kimi digər şeirlərində şair hətta oxuyub savad almış gənclərin belə öz vaxtlarını boş, səmərəsiz keçirdiklərinə ürəkdən kədərləndiyini göstərir. Yaşadığı dəhşətli mühitdə alçaqlar, satqınlar, məsləksizlər arasında sənətkar sanki boğulur, üsyan qaldırır, fəryad edirdi. “Həpsi rəgdir” müxəmməsi məhz belə bir etirazın, üsyanın əks-sədası deyilmi?

Tapmadım aləmdə bir həmdəm ki, olsun biriya,
Görmədim heç kəsdə bir niyyət qərəzdən maəda,
Küllən əbnayi-bəşər öz nəfsinə olmuş fəda,
Nəfsi uğrunda görüşə hər bəla, bir macərə,
“Məslək” ə isnad edər, məslək, dəyanət rəngidir.

Səməd Mənsur zəhmətkeşlərin, əzilələrin sadıq dostu, əzələrin, zülmkarların və onlara xidmət göstərən satqınların, simasızların barışmaz düşməni olmuşdur. Xüsusilə məslək dəlləllərinə qarşı çıxışı daha kəskin olurdu. Şair tanıdığı, təbiətinə yaxşı bələd olduğu “fırqə üzvünü” belə səciyyələndirirdi:

Adını fırqəçi qoy, fəhlə tərəfdarı görün,
Yeri düşdükcə də burjuv olana sarı görün.

Yel hayandan əsir isə o yana tut üzünü,
Gündə bir rəngə düşüb gah qara, gah sarı görün.

A canım, pul gərək insana, nə lazım məslək,
Harda xeyrin olur isə, ora gəl barı görün.

Belə satqınlardan əzilələrin, azadlığa can atanların heç bir nicat görməyəcəyi nəticəsinə gələn şair yazır:

Ah, ey bunlara ümid qılan,
Bu ümidlə ələm içrə yaxılan,

Tutaraq damənin azadələrin,
“Füqərə hamısı” üftadələrin.

Böyləliklə, dedik azad olarıv,
Bilmədik bir daha bərbad olarıv

Səməd Mənsur yaradıcılığının ikinci mərhələsinin məhsulu olan bu əsərlər aydın göstərir ki, o, zəmanəsinin heç bir ictimai-siyasi qüvvəsinə ta arxalana bilməmişdi. Bu şübhələrinə şair belə ifadə edirdi.

Bigunah kəsləri mərhumi-səadət eləyən,
Qəlbsiz əhli-cəfa bizdə də var, sizdə də var.

Gərçi bizlər elədik qibleyi-ələm tərkin,
Yenidən xan, bəy, ağa bizdə də var, sizdə də var...

Tədbirin sonunda iştirakçılar şairin şeirindən parçalarla çıxış etdilər.

Kitabxanada keçiriləcək tədbirlərdən ən möhtəşəmi ədəbi-bədii gecədir. Səməd Mənsurun xatirəsinə həsr olunmuş “*Ölsəm mən əgər bir neçə kağızdan ibarət, Asarım olar anlayana rəhbəri-ibrət!*” adlı **ədəbi–bədii gecəyə** Azərbaycanın görkəmli ədiblərini, sənət-söz adamlarını dəvət etmək olar. Tədbir iştirakçıları kitab sərgisi ilə tanış olduqdan sonra zalda əyləşirlər. Şairin həyat və yaradıcılığından bəhs edən slaytdan sonra, sözlərinə bəstələnmiş mahnılar səslənir və tədbiri açıq elan etmək üçün aparıcılar səhnəyə daxil olurlar.

I aparıcı: Səməd Hacı Əhməd oğlu Kazımov (Səməd Mənsur) 1879-cu ildə Bakıda anadan olmuşdur. Uşaqlıqda xüsusi təhsil görməyən şair “*Övladıma vəsiyyətim*” də özü barədə yazır: “*Çox gənc ikən on beş, on altı yaşlarımdan kəndi zəhmətlərim sayəsində yaşamağa başladım. Savadsız, məlumatsız meydana atıldım. Təbii zəkavətə malik olduğumdan hər şeyi tədqiq etmək, hər şeyi anlamaq təbii xasiyyətim oldu... Daimə yazılar ilə, kitablar ilə uğraşardım. Bir məsələ barəsində bu mütəfəkkirin fikir və nəzəriyyəsini digər bir mütəfəkkirin fikri və nəzəriyyəsi ilə müqayisə etmək vasitəsilə get-gedə özüm də müəyyən bir fikir və nəzəriyyə sahibi oldum...*” Bu parçadan görüldüyü kimi, gənc Səmədin universitetləri həyat və kitablar olmuşdur. O, ağılı, zəkası ilə yaxşını pisdən, düzü əyridən seçməyi öyrənmiş, özünü gələcək mübarizələrə hazırlamışdır.

II aparıcı: Səməd Mənsur özünün yazdığına görə, 1908-ci ildən ədəbiyyat sahəsində çalışaraq Bakıda fəaliyyət göstərən “*Məcməüs-şüəra*” adlı ədəbi məclisin iştirakçıları olan Mirzə Əbdülxalıq Yusif, Əbdülxalıq Cənnəti, Mikayıl Seydi, Buzovnalı Azər, Əliabbas Münzib, Əliağa Vahid və s. sənətkarlardan öyrənmiş, onlarla şeirləşmələrdə uğurlar qazanaraq “*Mənsur*” təxəllüsünə layiq görülmüş və poeziya sənətinin zirvəsinə ucala bilmişdir.

I aparıcı: Onu da qeyd edək ki, Səməd Mənsur “Məcməüş-şüarə” şairlərinin əksəriyyətindən fərqli olaraq, təkcə klassik poeziyanın nümunələrini yaratmaqla kifayətlənməmiş, zənmanəsinin aparıcı istiqaməti olan satirik şeirin, yəni “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin nümayəndəsi kimi də tanınmışdır.

II aparıcı: Vətən, millət, müstəqillik, milli mənlik anlayışları S.Mənsur yaradıcılığının əsas mövzularını, ana xəttini təşkil edir. Bu böyük düşüncə və amallarla yaşayıb-yaradan şair dövrünün haqsızlıqlarına dözə bilməyərək 1927-ci ilin ilk günlərində 47 yaşında dünyasını dəyişmişdi. Şairin vaxtsız ölümü münasibətilə Ə.Müznibin ürək ağrısı ilə yazdıqları müasirlərinin ona verdikləri böyük qiymətin nümunələrindəndir”. Səməd Mənsur şairlikdən başqa musiqişünas, tarçalan və oxuyan idi. Eyni zamanda mühasibatlığı mükəmməl surətdə bacarırdı. Səhnədə iştirak etməyə qabiliyyəti vardı. Nə çarə ki, çox vaxtsız tərk-i-həyat etdi”. Həmin fikri Buzovnalı Azər isə nəzmlə çox gözəl demişdir:

Hara getdi, hanı Səməd Mənsur?!

Şüara içrə fazili-məşhur.

Şeir guluqda saniyi-Həssan,

Həmi xanəndə, həm də nəvazəndə,

Barbüdlər ona kəmin bəndə.

I aparıcı: “Heyhat” deyiləsi...və deyilməyəsi... 48 illik bir ömür yaşadı Səməd Mənsur. Bu əyilməz, polad ömrün bir neçə ilini teatra, bir neçəsini poeziyaya, millətini, mədəniyyətini yenmək istəyənlərə qarşı mübarizəyə, vaxt tapdıqca ailə qayğılarına, hamısını isə ziyalılığa, milli xadimliyə həsr etdi. O vaxt elə sözlər deyib-danışdı ki, bu vaxt onları hamı deyib-danışır. O günlər elə misralar yazdı ki... bu günlər “o cür” lər yazmağa nə var ki?!.

Ədəbiyyat siyahısı

Əsərləri

Kitablar

Əsərlər. - Bakı : Nurlan, 2008. - 144 s.

Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Şərq-Qərb, 2006. - 248 s. - (Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı).

Birinin bayramı, birinin matəmi. - Bakı : Nurlan, 2003. - 69 s.

Kitablarda

Bir rəngli-boyalı qadına ; Naz et ; Mahiyyətin əsrin nə bilər mərdümi-məsud və b. Şeirlər // Azərbaycan sevgi poeziyası : 3 cildə. - Bakı : Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, 2009. – Kitab 2. – S. 9-16.

Gülməlidir; Beynəlmiləliyyət ; Sərvət və b. : şeirlər // XX əsr Azərbaycan poeziyası antologiyası : 1920-ci illərin poeziyası. - 2009. – Kitab 1. - S. 99-113.

Millətə xitab ; Atalara xitab // Azərbaycan klassik uşaq ədəbiyyatı antologiyası : poeziya. - Bakı : Elm, 1998. – S.138-139.

Min təşəkkür bu Üzeyirin bizə xidmətlərinə, Xalqa göstərdiyi ol səhnə ibrətlərinə : Üzeyir bəyə // Azərbaycan. - 2008. - 18 sentyabr. - S. 6.

Haqqında

Kitablar

Xəyal S. Səməd Mənsur // Bakı gülzarının bülbülləri : məqalələr. - Bakı : MBM, 2011. - 128 s. : foto.

Ələkbərli N. Ə. Bir ömrün rəngləri : Səməd Mənsurun həyat və yaradıcılıq səhifələri. - Bakı : Elm, 2000. - 80 s. : foto. – kiritil qrafikası ilə.

Cəfərov N. Səməd Mənsurun poeziyası. - Bakı : Elm və Təhsil, 2017. - 79 s. - (Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi).

Dövri mətbuatda

Abbaslı T. "Bəla" şair - qəm "naz" Səməd, "rəng" saz Mənsur... // Mədəniyyət. - 2012. - 27 yanvar. - № 6. - S. 6.

Azəri L. Canlı ovqat, mübariz əhvali-ruhiyyə yaradan şair : Səməd Mənsur poeziyası kitabının təqdimat mərasimi keçirildi // Mədəniyyət. - 2017. - 26 may. - № 40. - S. 5.

Cəbiyeva T. ...Cümlə xilqət rəngidir : Səməd Mənsurun ədəbi irsi məktəbə çevrilə bilər // Mədəniyyət. - 2008. - 25 yanvar. - S. 6.

Cəfərov N. Dedim... Yenə deyirəm : [şair Səməd Mənsurun yaradıcılığı haqqında] // Ədəbiyyat qəzeti. - 2017. - 18 fevral. - № 6. - S. 23.

Cəfərov N. Doğru halət görmədim, "Həpsi rəngdir" : [Molla Pənah Vaqifin "Görmədim"i ilə Səməd Mənsurun "Həpsi rəngdir" şeirləri arasındakı fərq] // Ədəbiyyat qəzeti. - 2017. - 11 fevral. - № 5. - S. 10-11.

Cəfərov N. Ey sevgili yarım, mənə naz et! : Səməd Mənsur yaradıcılığı haqqında // Kaspi. - 2017. - 25 fevral. - № 36. - S. 11.

Cəfərov N. Səməd Mənsur və ya söz məhbusu // Ədəbiyyat qəzeti. - 2017. - 4 fevral. - № 4. - S. 15.

Cəmil A. Cümlə xilqət rəngdir : Səməd Mənsurun anım günü // Ədəbiyyat qəzeti. - 2010. - 5 mart. - № 9. - S. 3.

Dünyamin qızı Q. Haqsızlıqlara dözməyib ürəyi partlayan ziyalı : Səməd Mənsur cəsarətlə Azərbaycan yaşadığı müstəmləkəçiliyə etirazını bildirdi // Kaspi. - 2015. - 18-20 aprel. - № 68. - S. 6.

Ədəbi irsə marağ : Səməd Mənsur haqqında // Ədəbiyyat qəzeti. - 2006. - 23 iyun. - S.6.

"Həpsi rəngdir" : 31 yanvar məşhur satirik şair Səməd Mənsurun doğum günü idi // Mədəniyyət. - 2011. - 2 fevral. - № 8. - S. 14.

Həşimli H. Bir imzanın izi ilə: "Mömin çinovnik" kim idi : [Azərbaycan satirik mətbuatı tarixində önəmli yer tutan "Şeypur" jurnalı barədə] // Ədəbiyyat qəzeti. - 2018. - 24 fevral. - № 7. - S. 26.

Xəlilzadə F. Bu dünyanın rəngləri : Səməd Mənsur Azərbaycan şeirində yeri // Azərbaycan. - 2008. - 24 sentyabr. - S. 6.

Xəlilzadə F. Bu dünyanın rəngləri : yazıçı Səməd Mənsur haqqında // Kaspi. - 2013. - 12-14 yanvar. - № 5. - S. 16.

İsrafilov İ. Haqq nazilər, üzülməz : Səməd Mənsur haqqında // Ədəbiyyat qəzeti. - 2008. - 12 sentyabr. - S. 5.

Rəhimli İ. Unudulmayanlar : milli peşəkar teatrımızın inkişafında qüdrətli sənətkarlarla yanaşı, adları geniş oxucu kütləsinə az məlum olan fədailərin də xidmətləri çoxdur. Professor İlham Rəhimlinin bu sənətkarların yaradıcılığından qısaca bəhs edən silsilə yazıda Səməd Mənsurun adı da qeyd olunub // Ədəbiyyat qəzeti. - 2018. - 27 yanvar. - № 3. - S. 18-19 ; 3 fevral. - № 4. - S.10-11 ; 10 fevral. - № 5. - S.10-11 ; 17 fevral. - № 6. - S.27 ; 24 fevral. - № 7. - S.27.

Rəhimli İ. Mədəniyyət tariximizdən silinməz izlər : Səməd Mənsur (1879-1927) / İ. Rəhimli // Mədəniyyət. - 2010. - 2 aprel. - № 19. - S. 4.

Səməd Mənsur (1879-1927) // Savalan. - 2018. - 24-26 aprel. - № 23. - S. 2.

Milli istiqlal vurğunu – Səməd Mənsur

(metodik vəsait)

Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;

E-mail: info@clb.az

URL: www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika

Uşaq Kitabxanasında

çap olunmuşdur.

Sifariş: 12

Çapa imzalanmışdır: 18.02.2019

Tirajı: 100

Pulsuz